

ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΓΕΙΤΙΚΟΥ ΚΑΜΑΡΟΣΠΙΤΟΥ

Το κεραμοσκέπαστο καμαρόσπιτο¹ είναι ένας τύπος παραδοσιακής κατοικίας, εντοπισμένος κυρίως στους οικισμούς της πεδιάδας των Μεσογείων (Εικ. 1). Τον συναντάμε όμως και στα χωριά του Θυριάσιου, σε μικρότερο ποσοστό δειγμάτων. Το σπίτι αυτό διαμορφώνεται με βάση το οικοδομικό στοιχείο της καμάρας που επιδρά δυναμικά στη διάταξη, τη λειτουργία, και τη μορφή του χώρου. Η κάμαρα ή βόλτο, χαρακτηριστικό στοιχείο της οικοδομικής πρακτικής που διαμόρφωσε το νησιώτικο, επιπεδόστεγο καμαρόσπιτο, συνδυάστηκε, στην Αττική, με την κεκλιμένη στέγη (Εικ. 2), χαρακτηριστικό της αντίστοιχης πρακτικής του στεριανού χώρου.

Όταν ξεκίνησα τη μελέτη του σπιτιού αυτού δεν είχα συλλάβει την ευρύτερη σημασία του και τις προεκτάσεις που είχε το αρχιτεκτονικό αυτό φαινόμενο.

Το αναζήτησα και σε άλλες περιοχές, αλλά δεν το εντόπισα, με την ίδια μορφή και διάταξη, πουθενά.

Παραλλαγές του αρχιτεκτονικού τύπου υπάρχουν στη γειτονική Κύθνο, την Τζιά και την Κύπρο², όπου όμως η ίδια τεχνική εφαρμόζεται σε εντελώς διαφορετικής διάταξης χώρους (Εικ. 3) ενώ παράλληλα, τα δείγματα καμαρόσπιτων καλυμμένων με κεραμιδένια στέγη σπανίζουν. Αντίθετα, η οικοδομική παράδοση του αντίστοιχου δωματοσκέπαστου είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη (Εικ. 4), στα νησιά του κεντρικού Αιγαίου, τα Δωδεκάνησα, τη Κρήτη (Εικ. 5) και βέβαια την ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου.

Αναμφισβήτητα το σπίτι αυτό του οποίου τα πρότυπα προέρχονται από τον αιγαιοπελαγίτικο χώρο, προσέλαβε στεριανά χαρακτηριστικά τα οποία του μετάλλαξαν τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα. Ένα ιδιότυπο και πρωτότυπο αρχιτεκτονικό φαινόμενο δημιουργήθηκε λοιπόν στην Αττική, το οποίο

-
1. Βλ. Κ. Δημητσάντου-Κρεμέζη, «Το καμαρόσπιτο της Αττικής — Προέλευση και αντιστοιχίες μιας βασικής αρχιτεκτονικής ιδιοτυπίας», διδακτορική διατριβή στο τμήμα Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Πολυτεχνείου, Αθήνα 1986.
 2. Γ.Χ. Παπαχαραλάμπους, «Η Κυπριακή οικία», Λευκωσία 1968. Σ. Σίνος, «Αναδρομή στην λαϊκή αρχιτεκτονική της Κύπρου», Αθήνα 1976.

αποκαλύπτει τους δεσμούς της τόσο με τη στεριανή, όσο και με την αιγαιοπελαγίτικη-μεσογειακή αρχιτεκτονική παράδοση. Είναι προφανής λοιπόν η σημασία που έχει η παρουσία του ανεπανάληπτου αυτού αρχιτεκτονικού γεγονότος για το νεότερο πολιτισμικό παρελθόν της Αττικής.

Η παράδοση κατοικία, όπως είναι γενικά γωνιστό³, εκτός από τεχνικό-αρχιτεκτονικό γεγονός, που εξαρτάται άμεσα από τις γεωγραφικές δεσμεύσεις, τα προσφερόμενα υλικά, τις επικρατούσες τεχνικές γνώσεις κλπ., είναι και μια συνολική, γνήσια και άμεση έκφραση της κοινωνίας στην οποία αντιστοιχεί. Είναι δηλαδή ένα πολιτισμικό φαινόμενο η ανάλυση του οποίου βοηθά στην αποκάλυψη των στοιχείων της ταυτότητας του υλικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος στο οποίο ανήκει. Και αντίστροφα, στοιχεία του περιβάλλοντος αυτού είναι απαραίτητα για την αποσαφήνιση του φαινομένου κατοικία, όταν η ανάλυσή του, από τεχνική-αρχιτεκτονική άποψη, δεν επαρκεί για να απαντήσει σε ερωτήματα σχετικά με τη διαμόρφωση των τύπων κατοικίας, τη συνύπαρξη διαφορετικών τύπων που όμως χρησιμοποιούνται από έναν ομοιογενή, χωρίς ευδιάκριτες ταξικές διαβαθμίσεις πληθυσμό, ή ακόμα, τη σχέση του κάθε τύπου με τη κοινωνική και οικονομική θέση του χρήστη του.

Αυτή τη τελευταία σχέση, όσον αφορά το γνωστό ήδη από την αναλυτική του παρουσίαση και διερεύνηση καμαρόσπιτο, όπως αυτό διαμορφώνεται στην Αττική, θα προσπαθήσω να διευκρινίσω, στο μέτρο που μου επιτρέπουν τα μέχρι τώρα γνωστά ιστορικά δεδομένα⁴.

Θα αναφερθώ πρώτα στους λόγους προτίμησης του καμαρόσπιτου από τους άλλους παρόμοιους τύπους σπιτιών, και στη συνέχεια, στη σχέση του τύπου αυτού με τη θέση του χρήστη του μέσα στην οικονομική και κατ'επέκταση, κοινωνική διαστρωμάτωση του οικισμού. Στην ουσία θα προσπαθήσω να τεκμηριώσω με ορισμένα στοιχεία, αυτό που οι προφορικές μαρτυρίες μου επεσήμαναν: δηλαδή το ότι τα καμαρόσπιτα ανήκαν σε ευπορώτερους κατοίκους, ήταν για τα μέτρα της εποχής και τις συνθήκες του τόπου νοικοκυρόσπιτα ή, καθ' υπερβολή, «αρχοντόσπιτα». Βέβαια ο όρος «αρχοντόσπιτο» είναι ιδιαίτερα φορτισμένος και αρκετά συγκεκριμένος. Αφορά κατοικίες μέρους του πληθυσμού ενός οικισμού ή πόλης όπου υπάρχει φανερή κοινωνική διαστρωμάτωση. Εξάλλου, με σημερινά κριτήρια, δύσκολα γίνεται κατανοητό πως ένα σπίτι, στο οποίο συγκατοικούσαν άνθρωποι και ζωντανά στον ίδιο χώρο (Εικ. 6) ή έστω σε πλαϊνούς που επικοινωνούσαν, πλάι στις τροφές τους, ένα σπίτι με λιγοστά ή και καθόλου έπιπλα, στο χωμάτινο πάτωμα του οποίου έτρωγαν και κοιμόταν όλοι με τα ρούχα της δουλειάς, ανήκε σε μια πλούσια οικογένεια. Και όμως έτσι ήταν.

3. Από τις σχετικές μελέτες βλ. π.χ. AMOS RAPOPORT, «Ανώνυμη αρχιτεκτονική και πολιτιστικοί παράγοντες», μτφ., σχόλια Δ. Φιλιππίδης, Αθήνα 1976.

4. Βλ. Κ. Κρεμέζη, ό.π., κεφ. 3α και την σχετική βιβλιογραφία που το συνοδεύει.

Άλλωστε η «ένδεια», η φτώχεια, σε μια αγροτικής προέλευσης παραδοσιακή κοινωνία, είχε διαφορετική έννοια απ' ό τι έχει στην αντίληψή μας σήμερα.

Φτωχοί και πλουσιότεροι αρβανιτόφωνοι Μεσογείτες, μέσα σε δικά τους πολιτισμικά πλαίσια⁵, είχαν έναν ιδιαίτερο τρόπο ζωής, περιέργο για τις προτιμήσεις και τους όρους των αστών.

Σε άλλους οικισμούς, άλλων περιοχών με συγκεκριμένες κοινωνικές και οικονομικές δομές, διαμορφώθηκαν ευδιάκριτες διαβαθμίσεις στη δομή και την εν γένει ποιότητα της κατοικίας ανάλογες με τη κατανομή του πληθυσμού σε πλουσιότερους και φτωχότερους. Στα χωριά της Μάνης, του Πηλίου ή στους παλιούς πυρήνες νησιώτικων οικισμών, εύκολα διακρίνεται το πυργόσπιτο, ή το μεγάλο αρχοντικό αντίστοιχα, των οικονομικά εύρωστων οικογενειών (που αποτελούσαν τους φορείς της συγκέντρωσης εδαφικών αγαθών, απ' τους οποίους προέρχονταν συνήθως και οι φορείς της τοπικής εξουσίας) από το σπίτι του αγρότη, ο οποίος ήταν εξαρτημένος από τον μεγαλοκτηματία ή στη καλύτερη περίπτωση, η παραγωγική του δραστηριότητα έφθανε να καλύψει τις αυτοκαταναλωτικές ανάγκες της οικογένειάς του.

Στα Μεσόγεια όμως τα φαινόμενα ήταν διαφορετικά.

Η εικόνα που παρατήρησαν και κατέγραψαν οι Ευρωπαίοι περιηγητές του 18ου και πρώιμου 19ου αιώνα παρουσιάζεται ομοιογενής ως προς τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα των οικισμών, διαμορφωμένη, σύμφωνα με τις μαρτυρίες, από το επαναλαμβανόμενο στερεότυπα ισόγειο κεραμοσκέπαστο μακρόσπιτο (Εικ. 7). Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από τα παλιά σπίτια που επιβίωσαν στους οικισμούς μέχρι σήμερα.

Αυτή η ομοιογενής εικόνα δεν αποκάλυπτε καμιά κοινωνική ιεράρχηση. Η οικονομία του χωριού, σύμφωνα πάντα με τα γενικά στοιχεία που διαθέτουμε, ρυθμιζόταν σ' ένα παραγωγικό πρότυπο που σκοπό είχε να καλύψει την αυτοκατανάλωση και να δημιουργήσει κάποιο πλεόνασμα. Οπωσδήποτε για το μεγάλο μέρος του πληθυσμού οι αυτοκαταναλωτικές ανάγκες υπαγόρευαν την αποθήκευση των προϊόντων. Παράλληλα, ο παραδοσιακός χαρακτήρας της παραγωγής επέβαλε στον αγρότη να διατηρεί μια οικόσιτη κτηνοτροφική μονάδα από λίγα ζώα, όσα τον εξυπηρετούσαν στις γεωργικές του ανάγκες. Έτσι λοιπόν, βασική αρχή στη διαμόρφωση και στη διάταξη των σπιτιών ήταν η τριμερής τους σύσταση — κατοικία, αποθήκη, στάβλος— είτε συνεπτυγμένα σ' έναν επιμήκη χώρο (Εικ. 8) είτε σε περισσότερες εφαπτόμενους που επέτειναν το μήκος του όλου κτίσματος (Εικ. 9).

5. Βλ. Κ. Μπίρη, «Αρβανίτες...», Αθήναι 1960. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, «Κοντά στο χτεσινό Μεσογείτη», Αθήνα 1985. Μ. Μιχαήλ-Δέδε, «Από τη ζωή στα Μεσόγεια Αττικής», Αθήναι 1986, κλπ.

Άλλοι χώροι με οικονομική λειτουργία όμως το πατητήρι, το χαγιάτι κλπ. συνήθως παρέβαιναν την κατά παράθεση διάταξη, που ίσχυε για τους αρχικούς και βασικούς χώρους. Όλα πάντως τα κτίσματα ανήκαν σ' ένα εσωστρεφές συγκρότημα με μια κεντρική αυλή μέσω της οποίας επικοινωνούσαν (Εικ. 10).

Τόσο λοιπόν στη διάταξη όσο και στην εξωτερική μορφή των σπιτιών ίσχυαν και επικρατούσαν κάποια στερεότυπα με τις μικροπαραλλαγές τους.

Η χαμηλή στέγη, τα μικρά και λίγα ανοίγματα η έλλειψη ιδιαίτερης μορφολογικής επεξεργασίας, ήταν πέρα από το γενικό σχήμα του όγκου του κτίσματος, κοινά για όλα τα σπίτια. Εντούτοις μόνο εξωτερικά ίσχυε η ομοιογένεια (Εικ. 11), γιατί ο εσωτερικός χώρος πολλών απ' αυτά ήταν ποιοτικά διαφοροποιημένος. Αυτό συνέβαινε στα καμαρόσπιτα, τα σπίτια δηλαδή, τα οποία όπως είπαμε, αντί της κεντρικής ξύλινης δοκού που στηρίζε, τα δύο τμήματα της δίρριχτης στέγης είχαν μια πέτρινη τοξωτή δοκό -την κάμαρα (Εικ. 12).

Το ημικυκλικό αυτό τόξο με τις βάσεις του κυριαρχούσε στο χώρο με τη μεγάλη, απλή, αλλά έντονη μορφή του. Ο χώρος εμπλουτιζόταν με την παρουσία της κάμαρας, έπαυε να είναι αδιάφορος, αποκτούσε ποικιλία και, τηρουμένων των αναλογιών, κάποια μεγαλοπρέπεια και εντέλει αισθητικό ενδιαφέρον.

Η παρουσία της κάμαρας επιδρούσε δυναμικά στον κύριο χώρο ζωής, τον επιμέριζε (Εικ. 13), χωρίς εντούτοις να καταργεί την ενότητά του, και κυρίως, βοηθούσε στη κατανομή των συσσωρευμένων λειτουργιών του αγροτικού σπιτιού. Στις κόγχες που δημιουργούσαν οι βάσεις της κάμαρας με τους πλαϊνούς τοίχους, μπορούσαν να αυτονομηθούν οι διαφορετικές λειτουργίες (Εικ. 14) και ο χώρος να αποκτήσει μια σχετική τάξη, που για το απλό μονόχωρο ήταν πρόβλημα. Έτσι λοιπόν η τριμερής σύσταση του αγροτόσπιτου εύρισκε τον ιδανικό χώρο στο καμαρόσπιτο, φυσικά στις περιπτώσεις που αυτό ήταν μονόχωρο. Επιπλέον το πέτρινο τόξο που αντικαθιστούσε το μεσοδόκι των άλλων παρόμοιων τύπων σπιτιού, προσέδιδε ακαμψία στη στέγη και την απάλλαξε από παραμορφώσεις, χάριζε στερεότητα και διάρκεια στη κατασκευή.

Οι λόγοι προτίμησής του, έναντι των άλλων τύπων στους οποίους προσομοίαζε, αναμφισβήτητα υπήρξαν. Αν οι λόγοι αυτοί ήταν συνειδητοποιημένοι από τους χρήστες του, τότε θα έπρεπε να ήταν ο πιο διαδεδομένος τύπος σπιτιού στο τόπο που ήταν γνωστός. Στους παλιούς πυρήνες των μεσογειτικών οικισμών εντούτοις, τα καμαρόσπιτα ήταν αρκετά σε ποσοστό αλλά όχι η πλειοψηφία (Εικ. 15). Γιατί όμως;

Η κατασκευή της κάμαρας απαιτούσε έμπειρο, εξειδικευμένο τεχνίτη, υλικά επεξεργασμένα, χάραξη της μορφής του τόξου, ακρίβεια και επίμελεια στην εκτέλεση. Άρα κόστιζε. Το κτίσιμο λοιπόν ενός τέτοιου σπιτιού,

απαιτούσε ένα οικονομικό επίπεδο του ιδιοκτήτη τέτοιο, που του επέτρεπε να αποκτήσει σπίτι πιο εξελιγμένης δομής, σε σχέση με τα απλά αγροτόσπιτα των συγχωριανών του.

Μια και το είδος του σπιτιού είναι αποτέλεσμα επιλογής ανάμεσα σε υπάρχουσες μορφές σπιτιών και τεχνικές δυνατότητες και υπάρχει ήδη κατασταλαγμένη από περασμένους χρόνους οικοδομική πείρα, καθώς επίσης και η αξιοκρατική ιεράρχηση στα ήθη του πληθυσμού, ο ιδιοκτήτης με οικονομική άνεση γίνεται εκλεκτικός. Προτιμά ένα σπίτι που πέρα από την επίλυση των καθημερινών του προβλημάτων, τον ξεχωρίζει από τους γείτονές του, που προσφέρει κοινωνική ανέλιξη. Μια μορφή κατοικίας πιο εξελιγμένη απ' τα αρχέτυπά της, προϋποθέτει πολιτισμική εξέλιξη αλλά και μια οικονομία ανάλογη.

Την εποχή που κτίζονται τα πρώτα γνωστά καμαρόσπιτα, τέλος 18ου αιώνα, τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα για τα Μεσόγεια, επιτρέπουν να δεχτούμε γενικά, ένα ικανό επίπεδο ανάπτυξης και εξέλιξης της οικοδομικής.

Τα πιο παλιά σπίτια, κάθε κατηγορίας, που διατηρήθηκαν μέχρι τις μέρες μας, όσο κι αν είναι απλά στο είδος τους, ανήκουν στο σύνολό τους σχεδόν, σε δεύτερογενείς φάσεις εξέλιξης της κατοικίας. Τα αποκαλούσαν καλύβες⁶ διότι είχαν μια ανάλογη εμφάνιση.

Το καμαρόσπιτο όπως είπαμε, πρόσφερε ποιοτικά αναβαθμισμένο χώρο, έστω και καλύτερη διαρκέστερη κατασκευή, αλλά σε τίποτα δεν διέφερε εξωτερικά από τα άλλα απλούστερα μακρόσπιτα της περιοχής του. Η αντίφαση μεταξύ εσωτερικής δομής και εξωτερικής μορφής στο σπίτι αυτό, η εξομοίωσή του με τους άλλους συγγενείς τύπους εξωτερικά, και η έντονη διαφοροποίησή του απ' αυτούς ως προς τον χώρο ζωής, έχει κάποιες αναλογίες με την ίδια τη μορφή της κοινωνικής συγκρότησης στο χώρο που διαδόθηκε. Σ' αυτό το κοινωνικό σύνολο παρουσιάζοταν σχετικά ομοιογενές κάτω από τις ίδιες πολιτισμικές επιταγές και υλικές δεσμεύσεις. Είναι φανερό πως οι διαφορές που παρατηρούνται στη ποιότητα και το βαθμό εξέλιξης που παρουσιάζει το καμαρόσπιτο ως προς τα άλλα μακρόσπιτα, ήταν απευθείας ανάλογες με την κοινωνική διαφοροποίηση των κατοίκων, αλλά για τον απλό θεατή του συγκεκριμένου αυτού συνόλου, ανθρώπινου και κτιστού, ήταν σίγουρα το ίδιο δυσδιάκριτες. Οι κάτοχοι αγαθών δεν τα επιδείκνυαν, τα επένδυαν όμως αναβαθμίζοντας τον χώρο ζωής τους.

Όταν αργότερα εμφανίζεται, πλάι σε ορισμένα ισόγεια μακρόσπιτα, ένα διάφορο κτίσμα, το πυργάκι (Εικ. 16), ως ένα βαθμό οι κάποιες διαφοροποιή-

6. Στ. Κυριακίδης, «Σπίτια και καλύβια της Αττικής», Ημερολόγιο Οδοιπορικού Συνδέσμου, 2 (1929), σ. 68-72, όπως και πλήθος περιγραφών που προσφέρουν τα κείμενα των ξένων ταξιδιωτών.

σεις οικονομικού χαρακτήρα γίνονται πιο ευδιάκριτες. Το γεγονός ότι το σπιτικό εμπλουτίζεται σε χώρους και μάλιστα ποιοτικά καλύτερους, αποτελεί νεωτερισμό σε πολιτισμικό επίπεδο που αναμφίβολα συναρτάται με κάποια οικονομικά δεδομένα (απομόνωση του χώρου ζωής από τους χώρους για τα ζωντανά, και τα τρόφιμα, μεγαλύτερες δυνατότητες φωτισμού, εξαερισμού, θέας). Άλλωστε η θέση του κτίσματος αυτού πλάι στην είσοδο και η δυνατότητα εποπτείας δρόμου και αυλής που παρείχε (Εικ. 17), θα πρέπει να οφείλονται αφενός σε κάποια ανάγκη διαφύλαξης αγαθών, αφετέρου σε κάποια τάση να ισχυροποιηθεί ή να επιβεβαιωθεί το κοινωνικό γόητρο της οικογένειας που το κατείχε.

Για την περίοδο πριν την Επανάσταση, τότε που οι οικισμοί διατηρούσαν τα πρωτογενή στοιχεία της κοινωνίας τους και του αρχιτεκτονικού τους χαρακτήρα, ελάχιστα γνωρίζουμε για τη κοινωνική σύνθεση. Μια και τότε ήταν ήδη κτισμένα τα καμαρόσπιτα, η αναγκαιότητα των ιστορικών πληροφοριών για τα ζητούμενα συμπεράσματα είναι προφανής. Εν τούτοις, μεμονωμένες πληροφορίες που διαθέτουμε, θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε πρώτα συμπεράσματα σχετικά με τα στοιχεία αυτά. Σε προικοπαραδόσεις, αγοραπωλησίες και άλλα περιστατικά, αναφέρονται τα καμαρόσπιτα όπως π.χ. το 1784 στο Κορωπί⁷, στο Λιόπεσι 1819⁸.

Με την Επανάσταση τα στοιχεία πληθαίνουν αλλά και η εικόνα αλλάζει. Στους οικισμούς όλο και συχνότερα εμφανίζονται νέοι τύποι σπιτιών, το διάωροφο κυρίως, που αργότερα, προς το τέλος του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα, υιοθετεί κατά περίπτωση, χαρακτηριστικά του νεοκλασικού ρυθμού (Εικ. 18), που είχε πλέον εισβάλει στον ελλαδικό χώρο. Δύσκολα πια εντοπίζεται η συσχέτιση που αναζητούμε. Τα καμαρόσπιτα που αναφέρονται τώρα σε έγγραφα είναι περισσότερα.

Ενδεικτικά αναφέρω αυτά του Παπακωνσταντή στο Λιόπεσι, στο οποίο στεγάστηκε το πρώτο σχολείο του χωριού⁹ (Εικ. 19), του οπλαρχηγού Δάβαρη, που χρημάτισε δήμαρχος στο ίδιο χωριό,¹⁰ της Ειρ. Φυτίλη Δάβαρη, γυναίκας ιερέα (αρ. συμβ. 18820/1864). Αυτά, και πλήθος άλλα σπίτια του ίδιου τύπου, για τα οποία δεν υπάρχουν αντίστοιχες αναφορές, όπως ορισμένα από τα πατρογονικά των Χουνταίων στο Λιόπεσι, του Παπακώστα Μπάρτζη¹¹, του Παπασιδέρη και του Παναγιώτου (Εικ. 20) στο Μαρκόπουλο κλπ., χωρίς αμφιβολία ανήκαν σε επάνυμους γνωστούς τοπικούς παράγοντες (ιε-

7. Βλ. Κ. Πρίφτης, «Η γαιοκτησία στην Αττική», ΣΥΜΒΟΛΗ 22, Έκδ. Επιμορφωτικού Συλλόγου Παιανίας, σ. 19 κ.ε.

8. Κ. Πρίφτης, «Γύρω από το πρόσωπο του Γιάννη Ντάβαρη», ΣΥΜΒΟΛΗ 21, σ. 13 κ.ε.

9. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, «Παιανία», Αθήνα 1973, σ. 395.

10. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, ό.π., σ. 462.

11. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, ό.π., σ. 436, 463.

ρείς, εκπρόσωπους της κοινότητας, κτηματίες) οι οποίοι, κατά τεκμήριο, είχαν μικρή ή μεγαλύτερη οικονομική ευρωστία και όπως χαρακτηριστικά αποθησαυρίζουμε σε έγγραφο του 1984¹², μπορούν και προικίζουν τους απογόνους τους με «το μέγα και πλούσιον έλεος» και, όχι σπάνια, με το πατρογονικό καμαρόσπιτο.

Μια εξειδικευμένη μελέτη της κοινωνίας των μεσογειτών εκείνης της εποχής, με βάση τα ήδη πλούσια αλλά ασύνδετα προς αυτή τη κατεύθυνση στοιχεία, δημοσιευμένα ή όχι, θα μπορούσε κατά πάσα πιθανότητα, να διαλευκάνει αυτό που διαφαίνεται: μια καινούρια κοινωνική σύνθεση με κάποιες διαβαθμίσεις, την οποία καθόριζαν οικονομικά και αξιοκρατικά κριτήρια.

Εντούτοις είναι δύσκολο να υποστηρίξει κάποιος με βεβαιότητα πως μόνον όσοι μπορούσαν να αντιμετωπίσουν το επιπλέον κόστος, οι νοικοκυραίοι π.χ. το διάλεξαν για κατοικία.

Αφθονούν τα παραδείγματα οικογενειών, με χωρίς τις προϋποθέσεις, που φέρονται ως κάτοχοι καμαρόσπιτων. Ίσως οι πρόγονοί τους να τις είχαν, αλλά τα στοιχεία για αυτούς σήμερα δεν υπάρχουν για να το επιβεβαιώσουν. Εξάλλου, τα σπίτια αυτού του τύπου, προϋπήρχαν της εποχής που χτίστηκαν τα πιο παλιά από τα δείγματα τα οποία επιβίωσαν μέχρι τις μέρες μας, έτσι ώστε να είναι σχεδόν ακαθόριστη η αρχική τους σχέση με το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο των αρχικών ιδιοκτητών τους, καθώς και οι διεργασίες που διαμόρφωσαν πιο πρόσφατες καταστάσεις.

Πάντως για τον προηγούμενο αιώνα ισχύει το ότι οι κάτοικοι είχαν υπόψη τον τύπο αυτό και θα πρέπει να είχαν επίσης υπόψη, τους λόγους προτίμησής του έναντι των άλλων μακρυναριών, έβλεπαν πως ήταν σοφά λειτουργικό και μορφολογικά αξιόλογο. Ο μόνος ανασταλτικός παράγοντας για την επιλογή του ως κατοικία ήταν το σχετικό του κόστος.

Είναι και ο μόνος πιθανά παράγοντας, που, για τους παλαιότερους από τους κατοίκους των Μεσογείων, το διαφοροποιεί, το τοποθετεί σε μια άλλη κατηγορία απ' αυτήν που ανήκαν τα άλλα σπίτια στα οποία προσομοίαζε, στη κατηγορία του νοικοκυρόσπιτου: ένα νοικοκυρόσπιτο με μορφή καλύβας. Όπως και ο κάτοχός του ένας νοικοκύρης με περιβολή χωρικού.

ΚΑΙΤΗ ΔΗΜΗΤΣΑΝΤΟΥ - ΚΡΕΜΕΖΗ

12. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, όπ.π., σ. 468.

*Summary***SOME CONCLUSIONS FROM THE STUDY OF THE ARCHED DWELLING OF MESOGEIA**

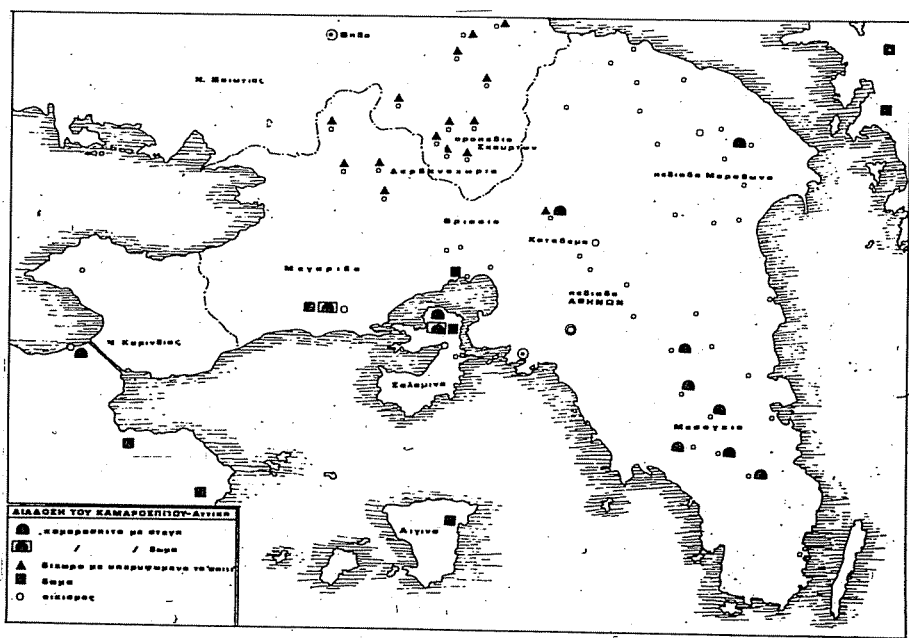
The tiled-roofed arched dwelling is the traditional house type encountered in the rural settlements of Attica, in particular on the Mesogeia plain.

Its distinctive feature —the arch— is a building element deriving from the islands of the Aegean, which acquired mainland traits on introduction to Attica —such as the roof and overall form and arrangement— which altered its architectural character.

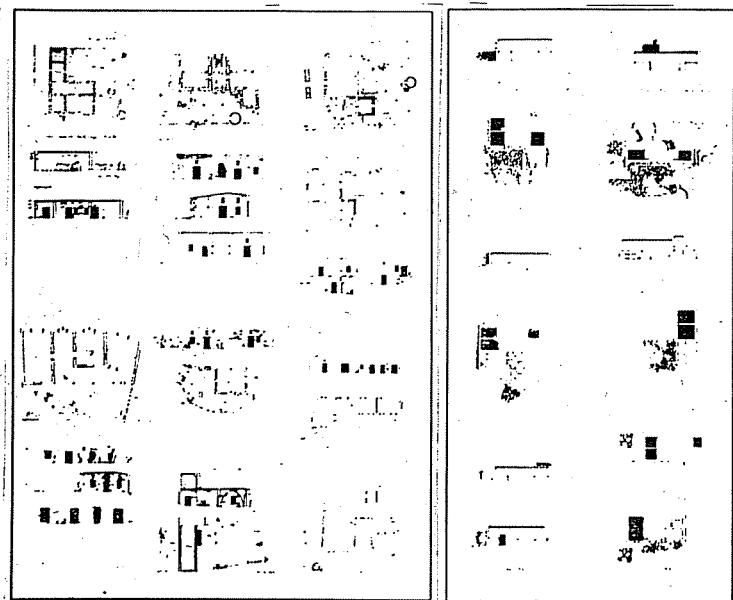
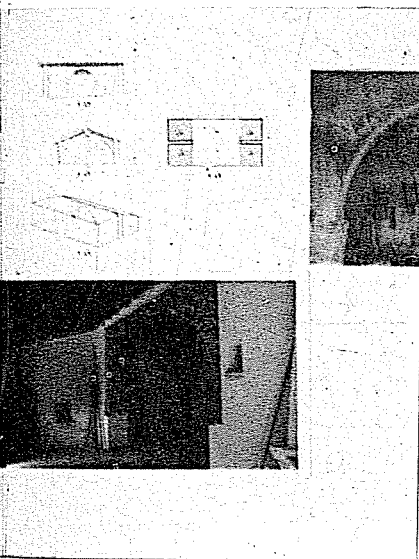
This peculiar and original architectural phenomenon is of particular significance for the cultural history of the recent past in Attica — its relations with the Aegean and influences from there.

In this brief communication the reasons why the arched dwelling was preferred to the other types of houses it assimilated, as well those inhabitants who selected it, i.e. the position of its user within the social and economic context of the Mesogeia villages, are presented, in order to support oral testimonies which consider the arched dwellings to have belonged to the more affluent villagers. By the standards of the day and customs of the region, these were the homes of «the well-to-do», sometimes even referred to as «mansions».

KATY DIMITSANTOU - KREMEZI

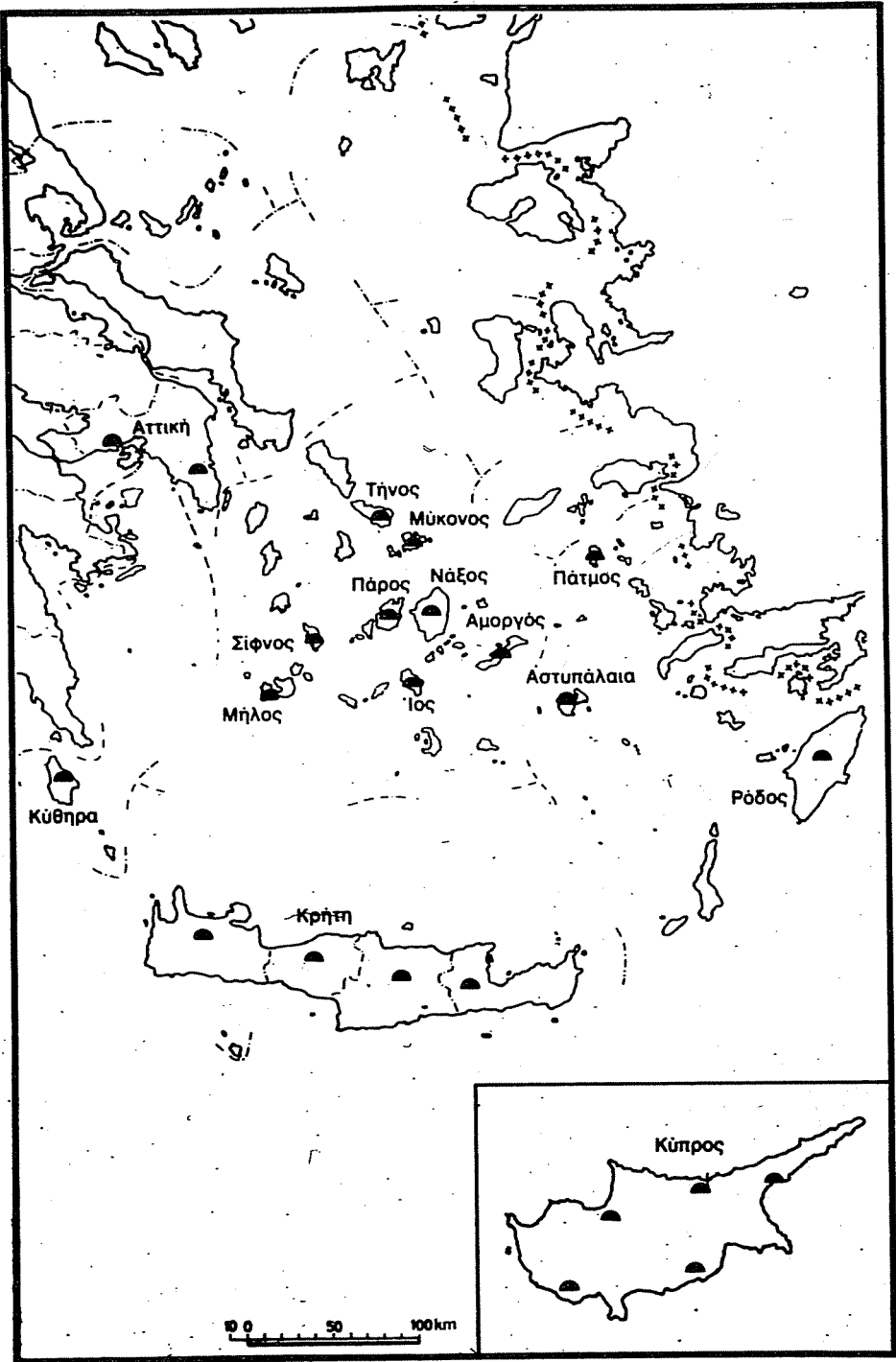

Εικ. 1. Χάρτης Αττικής - Η διάδοση του καμαρόσπιτου.

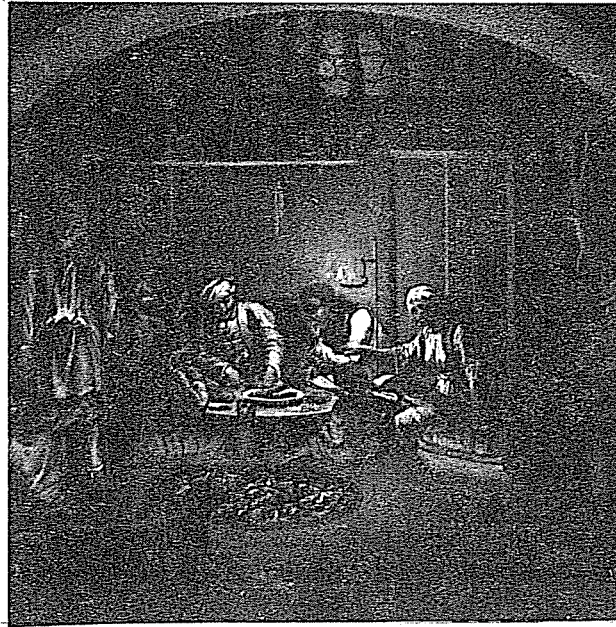
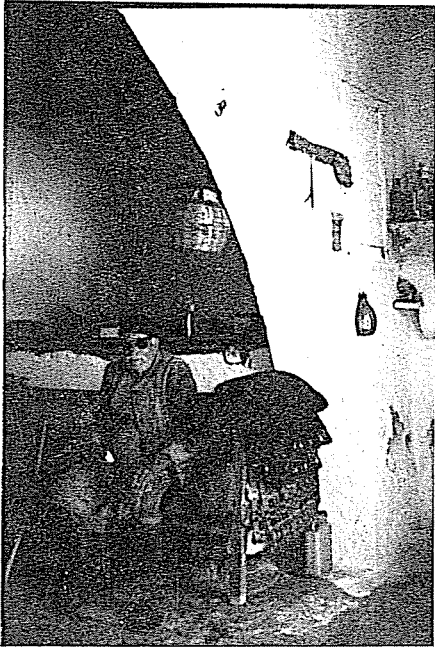

Εικ. 2. Η δομή του κεραμοσκέλαστου καμαρόσπιτου.

Εικ. 3. Καμαρόσπιτα Κύπρου και Κρήτης.

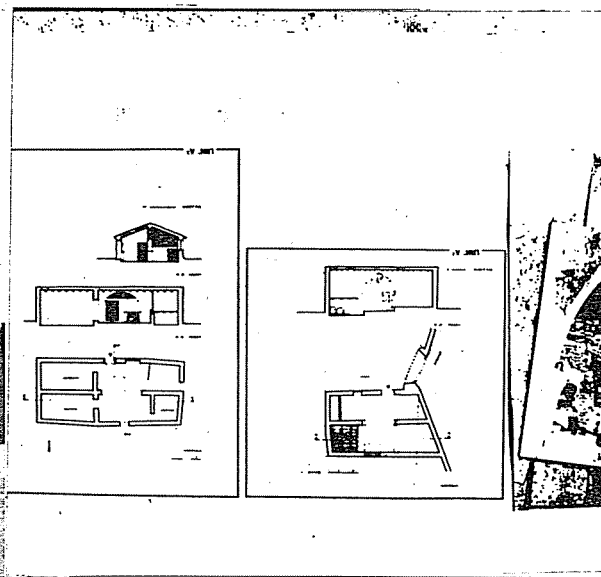
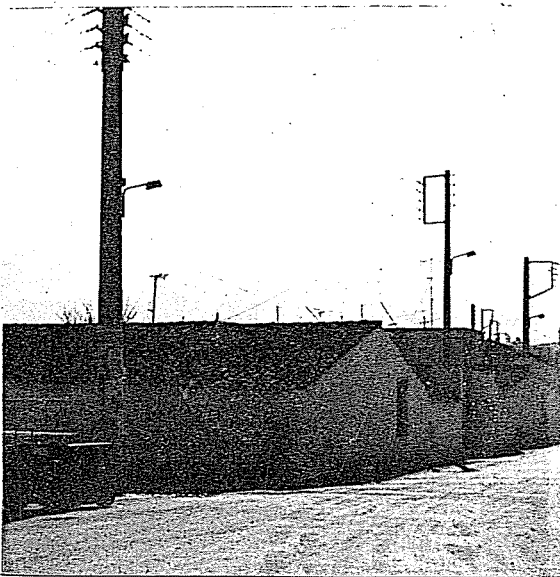

Εικ. 4. Η διάδοση της οικοδομικής τεχνικής του τόξου στο Αιγαίο.

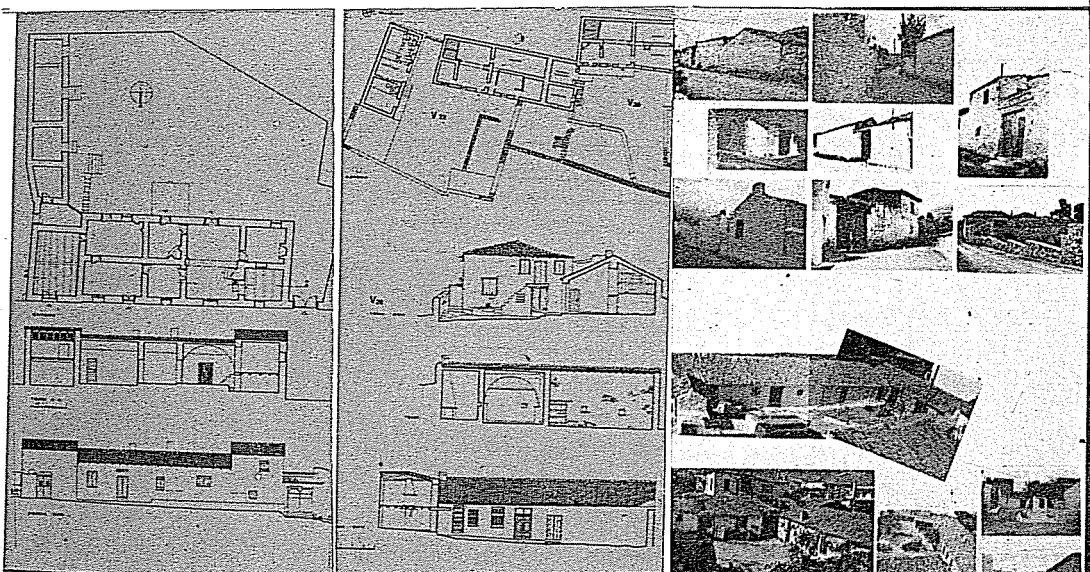
Εικ. 5. Καμαρόσπιτο στην Κρήτη-εσωτερικό.

Εικ. 6. Εσωτερικό σπιτιού με καμάρá στην Ελευσίνα (πηγή Ο. Μ. Baron Stackelberg, «Trachten und Gebräuche der Neugriechen, Berlin 1931).

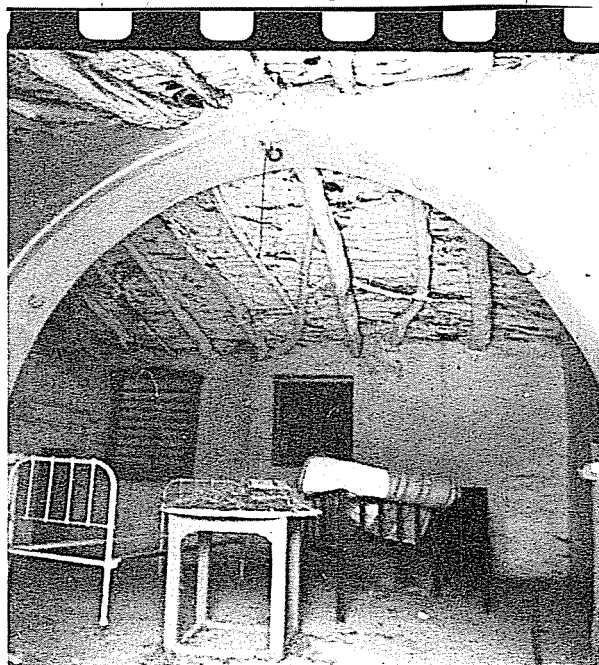
Εικ. 7. Μακρινάρια σπίτια στην Αττική - Μαρκόπουλο Μεσογείων 1977.

Εικ. 8. Απλοί τύποι καμαρόσπιτου - Παιανία

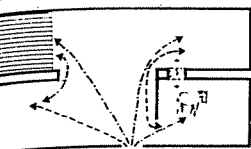
Εικ. 9. Σύνθετοι τύποι καμαρόσπιτου. Παραδείγματα, αριστερά στον Κουβαρά, δεξιά στην Παιανία.

Εικ. 10. Το συγκρότημα κατοικίας - περιμετρική εσωστρεφής διάταξη κτισμάτων.

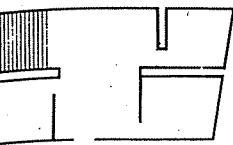

Εικ. 11. Τμήμα του παλιού οικιστικού πυρήνα της Παιανίας.

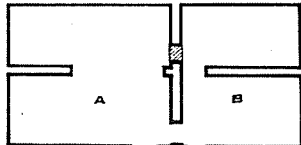
Εικ. 12. Το καμαρόσπιτο του Γκλιάτη στο Μαρκόπουλο.

Σχ. 4

Σχ. 2

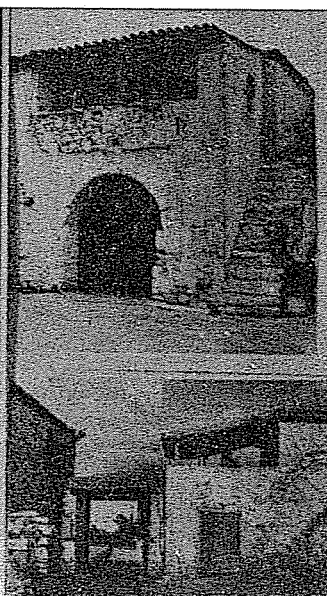
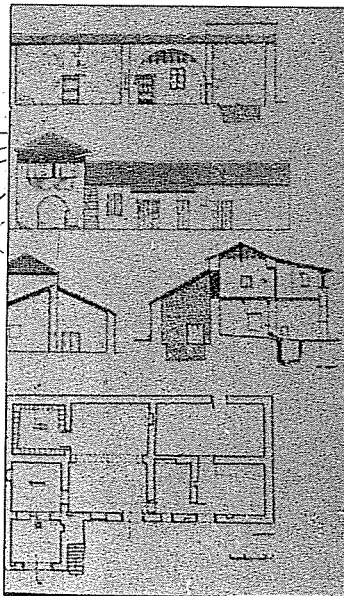
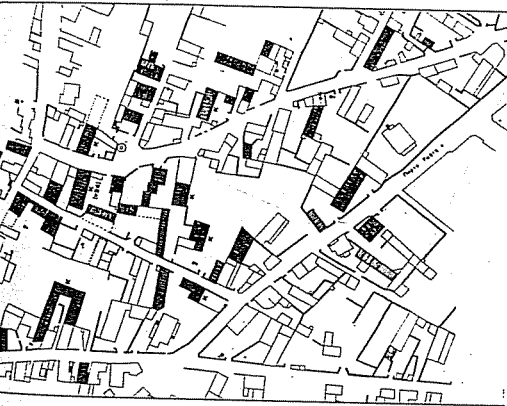

Σχ. 8

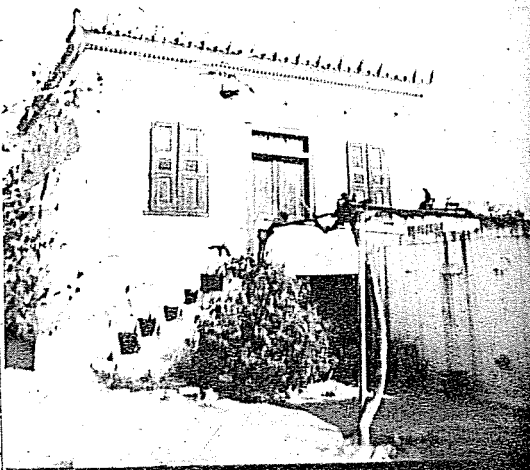
Εικ. 13. Η κατανομή των λειτουργιών στο μονόχωρο καμαρόσπιτο.

Εικ. 14. Καμαρόσπιτο στο Λιόπεσι (Παιανία), στο βάθος αριστερά διακρίνεται το αμπάρι επάνω από το ημιυπόγειο κελάρι.

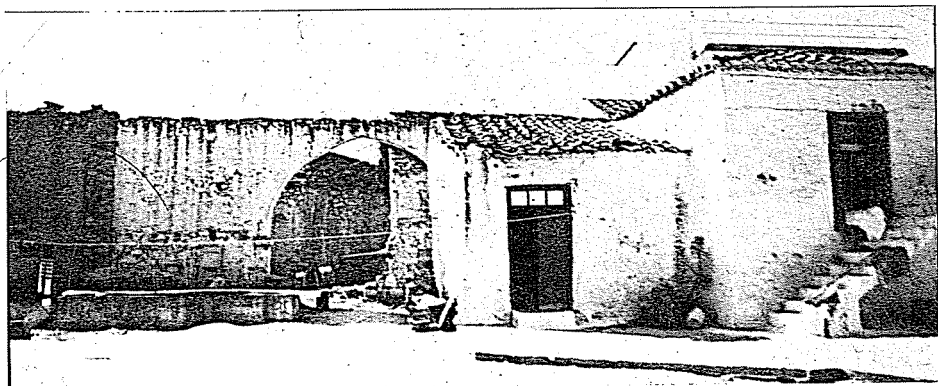
Εικ. 15. Τμήμα του παλιού οικιστικού πυρήνα του Μαρκόπουλου. Ενδεικτικά σημειώνονται τα καμαρόσπιτα.

Εικ. 16. Τα πυργάκια των Δ. Γιαννάκη και Ειρ. Δάβαρη στην Παιανία.

Εικ. 17. Πυργάκι στην Κεραταία.

Εικ. 18. Δυοροφο σπίτι με νεοκλασικά στοιχεία στο Μαρκόπουλο.

Εικ. 19. Το σπίτι του Παπακωνσταντή - το πρώτο σχολείο στο Λιδίεσι.

Εικ. 20. Το σπίτι του Παναγιώτου στο Μαρκόπουλο - παραδ. καμαρόσπιτου με περισσότερες από μία καμάρες.